

منظومه فکری هانا آرنت

عمل، فضا و امر سیاسی

امیر مسعود سهرام‌نیا

علی تدین‌راد

سارا نجف‌پور

فهرست

۹	مقدمه
۱۵	فصل اول
۱۵	رابطه عمل و نظر در تاریخ فلسفه سیاسی
۱۸	عمل و نظر در تاریخ فلسفه سیاسی غرب
۱۸	الف - آغاز رویارویی
۲۴	ب - پس از نوزایی؛ فکر رو به سوی عمل
۳۷	عمل و نظر؛ سه رویکرد
۴۰	نتیجه
۴۳	منابع فصل اول
۵	فصل دوم

- ۴۵ عمل و منظومه فکری هانا آرنت
- ۴۹ «وضع بشر» و «عمل»
- ۵۳ عمل
- ۵۶ «ریشه های توتالیتاریسم» و «عمل»
- ۶۰ «انقلاب» و «عمل»
- ۶۳ زندگی آرنت و «عمل»
- ۶۷ نتیجه
- ۷۰ منابع فصل دوم
- ۷۳ فصل سوم
- ۷۳ امر سیاسی مدرن؛ ارسطو و آرنت
- ۷۵ ارسطو: انسان حیوانی است مدد الطبیعه
- ۸۲ آرنت: امر سیاسی و «عمل» در آفتاب سوزان: حوزة عمومی
- ۹۰ نتیجه
- ۹۳ منابع فصل سوم
- ۹۵ فصل چهارم
- ۹۵ عمل؛ سیاست و اگزیستانسیالیسم

چستی اگزستانسالیسم.....	۹۷
مفاهیم مشترک اندیشه‌های اگزستانسالیستی.....	۱۰۲
تقدم وجود بر ماهیت.....	۱۰۳
اختیار و آزادی انسان.....	۱۰۵
مسئولیت انسان.....	۱۰۶
وجود اصیل انسانی.....	۱۰۷
اضطراب.....	۱۰۹
راهی برای جانمایی.....	۱۱۰
رویکرد اگزستانسالیستی هانا آرنت به مفهوم عمل.....	۱۱۲
تقدم وجود بر ماهیت و «عمل».....	۱۱۲
اختیار، آزادی و «عمل».....	۱۱۶
مسئولیت انسان و «عمل».....	۱۱۷
وجود اصیل انسانی و «عمل».....	۱۲۰
اضطراب و «عمل».....	۱۲۱
«عمل» و نیهیلیسم مثبت.....	۱۲۷
نتیجه.....	۱۲۹

۱۳۳.....	منابع فصل چهارم
۱۳۵.....	فصل پنجم
۱۳۵.....	تفکر فضائی در اندیشه سیاسی: آرنت، لاکلاو و موفه
۱۳۸.....	تفسیر فضا و فضایی اندیشیدن در تاریخ
۱۴۲.....	فضا در اندیشه هانا آرنت
۱۴۸.....	هاس
۱۵۱.....	فضا، اندیشه لاکلاو و موفه
۱۵۴.....	فضای عمومی
۱۵۹.....	فضا در تفکر سیاسی آرنت، لاکلاو و موفه
۱۶۴.....	نتیجه
۱۶۹.....	منابع فصل پنجم

درباره آثار اندیشه‌های هانا آرنست به مثابه منتقد برجسته مدرنیته و پدیده‌ای شگرف و بی‌شمار آن از جمله خشونت، تمامیت‌خواهی، جنگ، نژادپرستی، استبداد، ترور و سقوط امر سیاسی، در دهه‌های اخیر پژوهش‌ها و تأملات بسیاری در شرح، تحلیل و تفسیر آثار او به چشم می‌خورد که خود نشان‌دهنده اهمیت و اهمیت این اندیشمند بزرگ و افکار انتقادی نسبت به عصر و اندیشه مدرن جهان کنونی ما است. در این راستا می‌توان به شارحان و متفکران برجسته‌ای همچون دانا.ر. ویلا، جورج کاتب، شیلابن حییت، جولیا کریستوا و بسیاری دیگر اشاره کرد که صاحب آثار و تألیفات مهمی درباره آرنست هستند. همچنین می‌توان به اثر «دیوید واتسن با عنوان «هانا آرنست»، «فلسفه هانا آرنست» یا «پاتریسیا آلتنبرد جانسون، و نیز بحث‌های «فرد دالمایر»^۱ در کتاب «سیاست و عمل»^۲ درباره هانا آرنست اشاره کرد.

1. Fred Reinhard Dallmayr

2. Polise and Praxis

در ایران یکی از اولین آثاری که از هانا آرنت چاپ شده است، کتاب «خشونت» (۱۳۵۹) با ترجمه عزت‌الله فولادوند است که به مانند کتاب بعدی یعنی «انقلاب» (۱۳۶۱)، چنانچه مترجم می‌گوید در آن زمان جز در میان معدودی از روشنفکران چندان مورد استقبال قرار نمی‌گیرد. این سرنوشت گریبان‌گیر کتاب «ریشه‌های توتالیتاریسم» نیز می‌شود که در سال ۱۳۶۳ بخشی از آن توسط مترجمی دیگر ترجمه و منتشر می‌گردد. اما در میانه‌های دهه هفتاد اقبال عموم اهل اندیشه و سیاست به آرنت زیاد می‌شود و امروز شاهد ترجمه بسیاری از آثار آرنت از جمله اثر برجسته «وضع بشر»، «حیات ذهن» و «کتاب» شمار بسیاری مقاله هستیم که او را به چهره‌ای شناخته شده در ایران تبدیل ساخته‌اند.

در اثر حاضر که پیش از سال به هم پیوسته تشکیل شده است، ضمن ارائه تصویری تا حد امکان کامل از تفکر آرنت در بیانی ساده به علاقمندان و به ویژه دانشجویان مشتاق آغاز به آشنایی با آرای او، به پاره‌ها و زوایایی کمتر کاویده و مطرح شده اندیشه‌های این اندیشمند پرداخته، و تلاش می‌شود افق‌هایی نو از اندیشه‌های او پیش‌پا نیافتاده پژوهشگران فلسفه سیاسی گشوده شود.

در فصل اول، از آنجا که «عمل» با تعریف خاصش در اندیشه هانا آرنت همواره یکی از کانون‌های اصلی بحث بوده است و اغلب متفکران آرنت‌پژوهی که به آنها اشاره شد، هریک از منظری خاص و از جایگاهی

متفاوت «عمل» در اندیشه او را مورد بررسی و اندیشه‌ورزی قرار داده و تفسیری متفاوت از این مفهوم ارائه نموده‌اند، رابطه عمل و نظر در تاریخ فلسفه سیاسی به اختصار بررسی شده و تلاش می‌شود با جمع‌بندی رویکردهای گوناگون در این زمینه، با نظر به شرایط عصر حاضر بر رویکردی خاص به نظر، در همراهی با عمل و حیات سیاسی تاکید گردد.

بصل دوم به شکل مستقیم به آرنت پرداخته می‌شود و ضمن مروری مختصر بر زندگی و مفهومی اندیشه‌های او در آثار مهمی چون وضع بشر، انقلاب و ریشه‌های ولایت، سیم این سوال که آیا آرای آرنت در آثار گونه‌گونش را می‌توان منظومه فکری و اندیشه‌ای یکدستی شمرد یا نه بررسی شده و چنین استدلال می‌شود که می‌توان این آثار را حول مفهوم عمل، به مثابه منظومه فکری منسجمی تلقی نمود.

اما عملی که آرنت از آن سخن می‌گوید نسبت مستقیمی با برداشت او از سیاست و امر سیاسی دارد و برخی شارحان به آن بسوع اشاره کرده‌اند، مثلاً «جورج کاتب»^۱ در مقاله‌ای با عنوان «عمل سیاسی: سیاست و مزایای آن»^۲ به بررسی مفهوم عمل در اندیشه آرنت به طور خاص پرداخته و اعتقاد دارد که سوالات اصلی آرنت این است که طبیعت سیاست چیست و باید سیاست کدامند که اعاده موقعیت آن را ارزشمند می‌سازند؟ وی بر آن است

1. George Kateb

2. Political action: its nature and advantages

که آرنت مفهوم عمل را در راستای جست‌وجوی فضیلت در سیاست به کار گرفته است و مزایایی عمده بر تعریف خاصی که از سیاست دارد بار است. از این روی سیاست مورد نظر آرنت از ارزش اعاده جایگاه راستیش در جامعه برخوردار است. در این راستا در فصل سوم این کتاب با اشاره به انتقادات آرنتی بر جایگاه و تعریف سیاست در عصر حاضر، و در بررسی تطبیقی «امر سیاسی» در اندیشه ارسطو و هانا آرنت، می‌کوشیم به تعریف امر سیاسی راستین و جایگاه آن دست یابیم. چیزی که در روزگار مدرن به گونه‌ای به زعم آرنت علائق خانه‌دارانه جای آن را گرفته است.

علاوه بر نسبت عمل آرنتی با امر سیاسی اصیل و راستین، این مفهوم را در مقامی دیگر هم باید دید. در واقع مفهوم عمل در اندیشه آرنت اگرچه همواره مورد توجه پژوهش‌روها بوده و در غالب آثار مذکور از منظری واحد یا حداقل نزدیک به هم و همواره از زاویه سیاسی-اجتماعی به آن نگاه شده است و اکثر این محققان در پژوهش‌های خود کم و بیش به این نتیجه رسیده‌اند که عمل در عرصه عمومی اهمیت زیادی دارد و می‌تواند از تمامیت‌خواهی، خشونت و جنگ در میان انسان‌ها جلوگیری نماید، اما به نظر می‌رسد که هانا آرنت در رویکرد به مفهوم عمل، این ورای این مطالب را می‌جوید و در واقع «عمل» در فکر او پاسخی برای احیای وجودی بشر است. به عبارت دیگر، این مفهوم اگرچه همواره در متن آثارش به گونه‌گون آرنت مورد بحث بوده است و در ارتباط با حوزه عمومی، جامعه

سیاسی، توتالیتریانیسم و انقلاب به آن پرداخته شده است، ولی نسبت اندیشه‌های هانا آرنت و آرا و اندیشه‌های اگزیستانسیالیستی به‌طور مستقیم مورد بررسی قرار نگرفته است. از این روی در فصل چهارم ابتدا به چستی اگزیستانسیالیسم خواهیم پرداخت و با مروری گذرا بر آرا و اندیشه‌های «اصالت وجودی»، برخی از مهمترین مشخصات و اصول کلی و مشترک اندیشه‌های اصالت وجودی را استخراج خواهیم نمود تا در تطابق با مفهوم عمل اندیش آرنت، یا به عبارت بهتر در تطبیق رویکرد وی به مفهوم عمل با مهمترین چالش‌هایی که از اندیشه‌های برخی اندیشمندان وجودگرا در باب وجود بشری پدید می‌آید، صبغه‌های وجودگرایانه رویکرد او را در میان مشخصه‌های پیش‌یافته سیاست جو کنیم و از بحث نتیجه بگیریم. در این بخش تلاش می‌شود عمل را اندیشه‌ها و آرنت از یک منظر متمایز و برجسته و خاص و از دریچه اندیشه‌های وجودگرایانه نگاه و نسبت این مفهوم در اندیشه او با افکار متفکران اصالت وجودی منجیده شود. نگاهی نو به عمل که اخلاق، سیاست و اصالت وجود را همزمان خواهد دید. در نهایت در فصل آخر، به رویکردی جدیدتر در فهم رابطه بین سیاسی اندیشیدن می‌پردازیم و هانا آرنت را یکی از پیشروان تفکر سیاسی برای این «استعاره فضا» تلقی خواهیم کرد. به عبارت دیگر با شرح این ایده که در اندیشه‌ها و نظریات سیاسی جایگاه مهمی دارد و از ابزارهای عمده متفکران سیاسی در نظریه‌پردازی و صورت‌بندی ایده‌ها و اندیشه‌های نو در باب

حیات سیاسی و اجتماعی تلقی می‌گردد، هانا آرنت و تفکرات او به ویژه درباره عرصه و فضای عمومی و عمل را در کنار آرای لاکلائو و موفه به مثابه مصادیق فضایی اندیشی در نظریه سیاسی بررسی و تحلیل خواهیم کرد. در پایان این مقدمه خاطرنشان می‌شود پاره ای از مطالب این مجموعه پیشتر به طور پراکنده در نشریات تخصصی و علمی-پژوهشی علوم سیاسی کشور منتشر شده‌اند که در اینجا در قالبی منسجم و یکدست جهت استفاده علاقه‌مندان ارائه می‌گردد.

این اسامی اثر که هیچگاه مدعی نوآوری یا یافته‌ای شگرف در این حوزه نیست، توانا با مباحثی گذرا اما روشنابخش بر زوایای مهم و بدیع و به ویژه اثرگذار آرنت را عمیق‌تر بررسی، به آغازگران و پویندگان راه اندیشه سیاسی در رویکردی تعالی‌گرا از منظر هانا آرنت کمک کند.

مؤلفان